

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ПРИНЦИПИ, ВИКЛИКИ, ІННОВАЦІЙНІ ЗАХОДИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

ГУТОРОВ О.І. – доктор економічних наук, професор
orcid.org/0000-0003-0688-9413

Інститут кліматично орієнованого сільського господарства Національної академії аграрних наук України

ГУТОВА О.О. – кандидат економічних наук, доцент
orcid.org/0000-0003-4705-5482

Державний біотехнологічний університет

Постановка проблеми. Актуальність стратегії формування сталого розвитку в сільському господарстві України обґрунтовується критичною потребою гармонізації економічних, соціальних та екологічних аспектів аграрного виробництва, забезпеченням продовольчої безпеки країни, інтеграцією до ЄС та необхідністю подолання викликів, спричинених військовою агресією. Стратегія формування сталого землекористування в сільському господарстві України передбачає комплексний підхід, спрямований на забезпечення економічного розвитку, продовольчої безпеки, соціальних потреб та збереження якісних природних властивостей земель для нинішнього й майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику формування стратегії сталого землекористування в сільському господарстві України досліджує широке коло науковців, які працюють у провідних наукових установах та закладах вищої освіти: Вожегова Р.А. (очолює напрям досліджень, пов'язаний з впливом кліматичних змін на український аграрний сектор) [1], Балюк С.А. (дослідження зосереджені на проблемах деградації ґрунтів, збереженні та відтворенні їх родючості, сталому управлінні ґрунтовими ресурсами) [2], Грановська Л.М. (дослідження пов'язані з обґрунтуванням екологічного збалансування моделей землеводокористування) [3], Гуроров А.О. (досліджує рентний характер земельних відносин та управління ефективністю використання земельних ресурсів) [4, 5], Мартин А.Г. (спеціалізується на питаннях управління земельними ресурсами, територіального планування та інституційних перетворень у сфері земельних відносин) [6], Новаковський Л.Я. (його роботи стосуються теоретичних засад раціонального використання земельних ресурсів та формування екологічно безпечного землекористування на засадах сталого розвитку) [7], Третяк А.М. (фахівець у галузі сталого землекористування, агроекологічного підходу та земельної політики) [8], Федоров М.М. (дослідження стосуються розвитку земельних відносин та їх трансформації до ринкових умов) [9], Хвесик М.А. (досліджує економічні та екологічні аспекти природокористування, сталий розвиток аграрного сектору) [10, 11], Шарий Г.І. (дослідження

пов'язані з інституційним забезпеченням розвитку земельних відносин в аграрному секторі) [12, 13].

Незважаючи на значні наукові дослідження та розробку стратегічних документів, низка критичних питань та проблем у сфері сталого землекористування в сільському господарстві України залишаються невирішеними станом на 2025 рік. Вирішення цих проблем вимагає не лише наукових досліджень сталого землекористування у сільському господарстві, а й політичної волі, міжвідомчої координації та активної співпраці між державою, бізнесом, науковими установами та місцевими громадами.

Мета дослідження: визначити та обґрунтувати фундаментальні принципи, проаналізувати основні перешкоди, запропонувати стратегічні напрями та інструменти для подолання викликів на шляху до сталого землекористування у сільському господарстві.

Результати досліджень. Проблеми переходу до сталого землекористування у сільському господарстві вимагають комплексного підходу до їх вирішення, з одночасним урахуванням дії соціального, екологічного та економічного аспектів.

Оскільки в науковій літературі немає однозначного визначення терміна «сталий розвиток землекористування», його ідентифіковано як модель соціально-економічного розвитку суспільства, коли забезпечується задоволення зростаючих матеріальних потреб населення та високоефективне використання земельно-ресурсного потенціалу, а сукупне антропогенне навантаження на земельні ресурси не перевищує самовідновлюваний потенціал ґрунтів [14 с. 366].

Земельний фонд України поділяється на категорії за основним цільовим призначенням, відповідно до Земельного кодекса України [15]. Загальна площа земельного фонду України становить близько 60,35 млн га. Основні категорії та їх приблизна частка: землі сільськогосподарського призначення – близько 70% (42,4 млн га), включаючи орні землі, сінокоси, пасовища та багаторічні насадження; ліси та інші лісовкриті площі – близько 17,4% (10,5 млн га); забудовані землі – близько 4,1% (2,4 млн га); землі водного фонду – близько 4,0% (2,4 млн га). Найбільшу частку в структурі

земельного фонду займають землі сільськогосподарського призначення [16].

Основна база землеробства України розміщується на чорноземах, які вважаються найродючішими ґрунтами у світі. Чорноземи займають найбільшу площу серед усіх типів ґрунтів в Україні (близько 60% території) і становлять понад половину (57%) всіх сільськогосподарських угідь країни. Саме чорноземи є основним національним багатством і фундаментом аграрного сектору України.

В останні роки особливо загострилася проблема погіршення якісного та екологічного стану сільськогосподарських угідь. Одним із головних чинників деградації земель в Україні є ерозія ґрунтів. Загальна площа еродованих сільськогосподарських угідь в Україні оцінюється приблизно в 13,3-13,4 млн гектарів (це становить близько третини від загальної площі сільськогосподарських угідь країни): водна ерозія зачіпає близько 10,6 млн га орних земель; вітрової ерозії піддавалися понад 14,9 млн га сільськогосподарських угідь. Площа сильно і середньо еродованих земель складає 2,9-4,5 млн га [17]. Ерозія ґрунтів є серйозною проблемою для України, що призводить до значних економічних втрат та зниження родючості чорноземів, якими славиться країна.

Структурна та екологічна незбалансованість земельного фонду суттєво погіршує ефективність використання та охорони земель. У складі сільськогосподарських угідь частка ріллі в середньому по Україні становить 78-80%. Це один із найвищих показників у світі. Найвищий рівень розораності сільськогосподарських угідь спостерігається в регіонах лісостепової та степової зон України.

Для розробки багатоаспектних питань сталого землекористування, збереження, відтворення і використання природно-ресурсного потенціалу необхідним є залучення інвестицій. Комплексний характер поняття «інвестиції» дає змогу розглядати «земельні інвестиції» як соціально-економічну категорію. Врахування різних існуючих точок зору на сутність інвестицій в землересурсну сферу дозволяє сформулювати власне трактування цього поняття: земельні інвестиції – це процес перетворення всіх видів майнових та інтелектуальних цінностей в раціонально організоване землекористування і охорону земельних ресурсів з метою отримання доходу та/або збереження соціальної значимості землі [14 с. 78]. При визначенні інвестиційної стратегії на перспективу слід виходити із сучасного стану інвестиційних процесів та можливостей їх активізації у майбутньому.

Стратегія сталого землекористування у сільському господарстві базується на економічних, екологічних, та соціальних принципах, застосування яких: допомагає уникнути виснаження ґрунтів та інших природних ресурсів у короткостроковій гонитві за прибутком; мінімізує негативний вплив господарської діяльності на навколишнє середовище, запобігає кризам та деградації екосистем; забезпечує збалансований розподіл ресурсів та можливостей, що знижує соціальну нерівність та конфлікти; підвищує стійкість економіки; слугує методологічною та

правовою основою для розробки політик, стратегій та конкретних планів управління земельними ресурсами на різних рівнях.

Основними принципами сталого землекористування є: *Пріоритет охорони земель*. Земля визнається основним національним багатством, що підлягає особливій охороні державою.

Цей принцип є фундаментальним у земельному законодавстві багатьох країн, включаючи Україну. Він підкреслює особливий статус землі як незамінного природного ресурсу, основи життя, добробуту народу та суверенітету держави. Ключові аспекти цього пріоритету: особлива охорона – держава бере на себе відповідальність за збереження та раціональне використання земельних ресурсів; запобігання забрудненню, ерозії, виснаженню ґрунтів та іншим негативним процесам; пріоритет екологічних інтересів – при використанні земель господарська діяльність має узгоджуватися з екологічними вимогами; цільове призначення – земля використовується відповідно до її цільового призначення, що є важливим інструментом її охорони. Таким чином, цей принцип встановлює правові та організаційні засади для забезпечення сталого управління земельними ресурсами та їх збереження для майбутніх поколінь.

Раціональне використання та відтворення ресурсів. Забезпечення використання земель без погіршення їх якісних характеристик.

Це формулювання описує ключовий принцип сталого землекористування, який включає кілька важливих аспектів: раціональне використання – означає використання земельних ресурсів таким чином, щоб максимізувати їхню продуктивність та ефективність сьогодні, але не за рахунок майбутнього. Це передбачає застосування науково обґрунтованих сівозмін, мінімізацію ерозії ґрунту та впровадження ресурсозберігаючих технологій; відтворення (репродукція) ресурсів – полягає у вжитті заходів для відновлення та покращення якісних характеристик ґрунту. Це може включати внесення органічних добрив, рекультивацию порушених земель, лісорозведення на деградованих ділянках та підтримку біорізноманіття; забезпечення використання земель без погіршення їх якісних характеристик – це основна мета, яка вимагає запобігання деградації ґрунтів, хімічному забрудненню, переущільненню та опустелюванню.

У сукупності, цей принцип є основою для: збереження родючості ґрунтів для майбутніх поколінь; підтримки екологічної рівноваги в агроєкосистемах та ландшафтах; гарантування продовольчої безпеки та сталого сільськогосподарського виробництва. Цей підхід є фундаментальним для сталого розвитку та охорони навколишнього середовища.

Екологічна безпека. Впровадження кліматично орієнтованого сільського господарства та мінімізація негативного впливу на довкілля.

Впровадження кліматично орієнтованого сільського господарства (КОСГ) є ключовим підходом для підвищення продуктивності аграрного сектору, адаптації до зміни клімату та мінімізації негативного впливу на довкілля.

Україна визнає необхідність адаптації сільського господарства до кліматичних змін і розробляє відповідні стратегії. Проекти міжнародної технічної допомоги та фінансових організацій підтримують впровадження КОСГ, зокрема, допомагаючи дрібним сільгоспвиробникам отримати доступ до необхідних технологій та фінансування. Державна політика також передбачає розвиток ринку консультаційних та дорадчих послуг для аграріїв з питань кліматично стійких практик.

Загалом, КОСГ пропонує комплексний підхід, який дозволяє сільському господарству залишатися продуктивним, одночасно зменшуючи свій екологічний відбиток та підвищуючи стійкість до кліматичних викликів.

Комплексність. Узгодження інтересів різних суб'єктів господарювання та органів управління, незалежно від форм власності.

Це одне з ключових завдань та принципів ефективного управління, особливо в умовах ринкової економіки та демократичного врядування. Управління складною системою, як-от економіка регіону, країни чи навіть окремого підприємства, вимагає комплексного підходу. Це означає, що рішення, які приймаються, повинні враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін.

Цей принцип є фундаментальним у таких сферах:

- державне управління та регіональний розвиток. При розробці стратегій розвитку міст чи областей влада має консультиватися з бізнесом, громадськими організаціями та враховувати їхні потреби;

- законотворча діяльність. Прийняття нових законів чи регуляторних актів вимагає аналізу їхнього впливу на всі сектори економіки;

- корпоративне управління. Навіть у великій корпорації необхідно узгоджувати інтереси акціонерів, менеджменту, працівників та партнерів.

Отже, комплексність в управлінні – це необхідна умова для сталого та гармонійного розвитку будь-якої системи.

Наукове обґрунтування. Використання результатів наукових досліджень та моніторингу ґрунтів для прийняття рішень.

Наукове обґрунтування використання результатів наукових досліджень та моніторингу ґрунтів для прийняття рішень полягає в забезпеченні обґрунтованого, ефективного та сталого управління земельними ресурсами. Цей підхід перетворює дані та знання на практичні дії, що мінімізує ризики та максимізує переваги.

Основні аспекти наукового обґрунтування:

- прийняття рішень на основі фактів. Наукові дані та результати моніторингу надають об'єктивну інформацію про поточний стан ґрунтів (хімічний склад, фізичні властивості, рівень забруднення, вміст органічної речовини, ерозія). Це усуває потребу в здогадках чи інтуїтивних рішеннях;

- прогнозування та моделювання. На основі довгострокових досліджень і моніторингу можна розробляти моделі, які прогнозують зміни в ґрунтах під впливом різних факторів (зміна клімату, методи обробітку, використання добрив). Це дозволяє передбачати можливі проблеми (наприклад, деградацію ґрунтів) та планувати заходи для їх запобігання;

- оптимізація використання ресурсів. Науковий підхід допомагає визначити оптимальні норми внесення добрив, меліорантів та засобів захисту рослин, що підвищує ефективність сільгоспвиробництва, зменшує витрати та запобігає надмірному забрудненню ґрунтів та водних ресурсів;

- екологічна стійкість та збереження біорізноманіття. Обґрунтовані рішення, що враховують екологічні наслідки, сприяють збереженню здоров'я ґрунтів, їхньої здатності виконувати екосистемні функції (фільтрація води, депонування вуглецю) та підтримці біорізноманіття;

- розробка ефективної політики та законодавства. Результати наукових досліджень є основою для формування державної політики, стандартів та нормативних актів у галузі землекористування та охорони ґрунтів;

- оцінка ефективності впроваджених заходів. Постійний моніторинг дозволяє оцінювати, наскільки ефективними були впроваджені рішення або заходи (наприклад, протиерозійні заходи), і за потреби коригувати стратегії.

Таким чином, наукове обґрунтування є критично важливим інструментом для забезпечення сталого управління земельними ресурсами, що приносить економічну вигоду та екологічну безпеку.

Стратегія формування сталого землекористування в сільському господарстві України реалізується через комплекс взаємопов'язаних заходів та шляхів, спрямованих на забезпечення економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної безпеки використання земельних ресурсів. Стратегія реалізується через низку заходів, зокрема передбачених у «Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України на період до 2030 року» [18]:

- екологізація сільськогосподарського виробництва: впровадження агротехнологій, що зберігають та відновлюють родючість ґрунтів (наприклад, сівозміни, мінімальний обробіток ґрунту, органічне землеробство);
- збереження та розширення прав землекористування: забезпечення чітких та посиленних прав власності та користування землею для фермерів, що стимулює довгострокові інвестиції в землю та стале управління;

- розвиток сільської інфраструктури та соціальних послуг: інвестиції в освіту, охорону здоров'я та соціальну сферу в сільській місцевості для усунення першопричин бідності та нерівності, що сприяє інклюзивному зростанню.

- стимулювання диверсифікації доходів: підтримка розвитку несільськогосподарських видів діяльності в сільській місцевості та перероблення сільськогосподарської продукції з доданою вартістю для підвищення стійкості виробників до ринкових коливань;

- адаптація до зміни клімату: впровадження кліматично орієнтованих підходів у сільському господарстві для пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них;

- моніторинг та контроль за використанням земель: регулярний моніторинг стану ґрунтів, дотримання екологічних норм та притягнення до відповідальності за нерациональне використання земельних ресурсів.

Шляхи реалізації стратегії формування сталого землекористування в сільському господарстві:

– нормативно-правове забезпечення: удосконалення земельного законодавства та державної політики для створення сприятливих умов для сталого землекористування, зокрема, розробка та впровадження відповідних стратегій та програм;

– економічні механізми: запровадження фінансових стимулів (дотації, пільгове кредитування, страхування) для аграріїв, які застосовують сталі практики, та розширення доступу дрібних фермерів до ринків збуту і кредитів;

– науковий супровід та інновації: активне впровадження результатів наукових досліджень та інноваційних технологій у практику землекористування, співпраця науки з виробництвом;

– освіта та поширення знань: проведення освітніх програм, тренінгів та надання консультацій для фермерів та землевласників щодо переваг та методів сталого землекористування;

– міжнародна співпраця: врахування міжнародного досвіду та інтеграція українського аграрного сектору в світові ініціативи сталого розвитку;

– громадська участь: залучення громадськості, асоціацій землевласників та місцевих громад до процесів планування та прийняття рішень щодо використання земельних ресурсів.

Реалізація цих заходів та шляхів вимагає комплексного підходу та координації зусиль усіх зацікавлених сторін – держави, наукових установ, бізнесу та громадськості.

Головні виклики на шляху до сталого землекористування в сільському господарстві України можна розділити на декілька ключових груп, що охоплюють наслідки повномасштабного вторгнення, екологічні проблеми та соціально-економічні чинники.

1. Наслідки війни. Повномасштабна війна росії проти України створила безпрецедентні виклики для сталого землекористування:

– забруднення та деградація земель: бойові дії, обстріли та використання важкої техніки призводять до фізичного руйнування структури ґрунту, його хімічного забруднення залишками боєприпасів та паливно-мастильних матеріалів;

– замінування територій: величезні площі сільськогосподарських угідь залишаються замінованими, що унеможлиблює їхнє безпечне використання та обробіток;

– знищення інфраструктури та логістики: пошкодження систем зрошення, складів, техніки та труднощі з експортом продукції ускладнюють ведення сільського господарства та перехід до більш сталих методів.

2. Екологічні та агрономічні виклики:

– деградація ґрунтів: інтенсивне використання земель, відсутність належної сівозміни, надмірне використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин призводять до виснаження та ерозії ґрунтів;

– забруднення водних ресурсів: стікання агрохімікатів з полів забруднює ґрунтові та поверхневі води;

– зміна клімату: необхідність адаптації сільського господарства до зміни кліматичних умов вимагає впровадження нових, стійкіших технологій.

3. Соціально-економічні та інституційні бар'єри:

– економічна доцільність: економічна політика часто не спрямована на екологізацію сільськогосподарського землекористування. Аграрії можуть обирати інтенсивні, але менш стійкі методи для максимізації прибутку в короткостроковій перспективі;

– неефективне використання земельних ресурсів: існують проблеми з управлінням земельними ресурсами, зокрема їхнє не завжди ефективне використання та переважно сировинний характер експорту сільгосппродукції;

– низький рівень впровадження інновацій: попри наявність сучасних технологій, таких як точне та регенеративне землеробство, їхнє впровадження гальмується через брак фінансування, знань або доступу до технологій;

– правові та регуляторні проблеми: недосконалість правових норм та проблеми з їхнім виконанням, особливо в умовах воєнного стану, ускладнюють забезпечення охорони земель та сталого управління.

Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, що включає відновлення пошкоджених війною земель, впровадження сучасних агроекологічних практик, підтримку фермерів та вдосконалення державної політики у сфері землекористування. Реалізація цієї стратегії вимагає співпраці між науковцями, громадськими організаціями та органами влади для оптимізації територіальної організації господарських систем та підвищення якості життя населення.

Висновки. Стратегія формування сталого землекористування є критичною передумовою для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки, збереження природного капіталу України та інтеграції її аграрного сектору в європейську систему цінностей. Поточна модель використання земель є виснажливою та нестійкою перед сучасними викликами, зокрема зміною клімату та деградацією ґрунтів.

Ефективна стратегія сталого землекористування у сільському господарстві має базуватися на збалансованому поєднанні екологічних, економічних та соціальних принципів. Ігнорування будь-якого з них унеможлиблює досягнення справжньої сталості. Фундаментальним принципом визнано пріоритетність заходів із відтворення та збереження родючості ґрунтів над максимізацією короткострокового прибутку.

Стратегія формування сталого землекористування в сільському господарстві України реалізується через комплекс взаємопов'язаних заходів та шляхів. Жоден окремий інструмент не дасть бажаного ефекту без супутніх змін у правовій та економічній площині. За умови належної державної підтримки та формування ринку "зеленої" продукції, сталі практики землекористування можуть бути не тільки екологічно відповідальними, а й економічно вигідними для аграріїв. Впровадження сталих практик підвищує конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на внутрішньому та світовому ринках та сприяє залученню інвестицій.

Успіх впровадження стратегії сталого землекористування у сільському господарстві значною мірою

залежить від рівня обізнаності та готовності до співпраці між усіма стейкхолдерами: державою, аграріями, науковцями та місцевими громадами.

Стратегія сталого розвитку є не просто бажаною, а критично необхідною для забезпечення життєздатності, стійкості та майбутнього українського аграрного сектору в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін : аналіт. доп. / В. М. Русан, Л. А. Жураковська, Я. А. Жаліло, Р. А. Вожегова та ін.; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 47 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>
- Концепція досягнення нейтрального рівня деградації земель (ґрунтів) України / за наук. ред. С. А. Балюка, В. В. Медведєва, М. М. Мірошніченка; НААН України, Нац. наук. центр "Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського". Харків : Бровін О.В., 2018. 30 с.
- Наукове обґрунтування екологічного збалансування моделей землеводокористування на зрошуваних масивах України : монографія / Л. М. Грановська, В. І. Іванов, Н. Д. Резніченко та ін. Одеса : Олді+, 2023. 254 с.
- Гуторов А. О., Гуторов О. І. Рента в системі аграрних відносин. *Економічні, екологічні та соціальні аспекти використання земельних ресурсів в Україні*: кол. монографія / за ред. О. В. Ульянченка. Харків: Смуґаста типографія, 2015. С. 8–20.
- Гуторов А. О., Гуторов О. І., Грошев С. В. Управління ефективністю використання земельних ресурсів фермерських господарств: теорія та практика сталого землекористування: монографія / за заг. ред. А. О. Гуторова. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 224 с.
- Мартин А. Г., Прядка Т. М. Історичні аспекти формування земельних відносин і землеустрою в Україні : монографія. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. 2-ге вид. Київ : Центр учбової л-ри, 2020. 194 с.
- Новаковський Л. Я. Екологізація землекористування: теоретичні основи та методичне забезпечення : монографія. К.: Аграрна наука, 2004. 288 с.
- Третяк А. М. Екологія землекористування. Теоретико-методологічні основи формування та адміністрування : монографія. Херсон : Грін Д. С., 2012. 438 с.
- Розвиток земельних відносин в аграрній сфері : монографія / Федоров М. М., Месель-Веселяк В. Я., Ходаківська О. В. та ін. ; за ред. Лупенка Ю. О., Ходаківської О. В. К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
- Хвесик М. А. Економіка природокористування: вектори розвитку : монографія. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. 398 с.
- Хвесик М. А. Природні ресурси в системі національного багатства України. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2020. № 7. С. 5.
- Шарий Г. І. Інституційне забезпечення розвитку земельних відносин в аграрному секторі України : монографія. Полтава, 2016. 604 с.
- Шарий Г. І., Кошкалда І. В. Інвайроментальна економіка – сучасний концепт раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Журнал з менеджменту, економіки та технологій*. Харків: ДБТУ, 2025. № 2. С. 165–183.
- Гуторов О. І. Проблеми сталого землекористування у сільському господарстві: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Едена, 2010. 405 с.
- Земельний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 25.11.2025 р.).
- Розподіл земельного фонду України за категоріями земель [Електронний ресурс]. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. 2023. URL: land.gov.ua (дата звернення: 26.11.2025).
- Публічна кадастрова карта України [Електронний ресурс]. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. 2025. URL: <https://map.land.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2025).
- Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. Розпорядження КМУ 1163-р від 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>. (дата звернення: 25.11.2025 р.).

REFERENCES:

- Rusan, V. M., Zhurakovska, L. A., Zhalilo, Ya. A., Vozhehova, R. A. et al. (2024). *Perspektyvy rozvytku ahrarnoho sektora Ukrainy v umovakh klimatychnykh zmin* [Perspectives for the development of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of climate change: analytical report]. Kyiv: NISD, 47 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.09>
- Baliuk, S. A., Medvediev, V. V., & Miroshnychenko, M. M. (Eds.). (2018). *Kontseptsiia dosiahnennia neitralnogo rivnia dehradatsii zemel (hruntiv) Ukrainy* [Concept of achieving a neutral level of land (soil) degradation in Ukraine]. **Kharkiv**: Brovin O.V., 30 [in Ukrainian].
- Hranovska, L. M., Ivanov, V. I., Reznichenko, N. D. et al. (2023). *Naukove obgruntuvannia ekolohichnoho zbalansuvannia modelei zemlevodokorystuvannia na zroshuvanykh masyvakh Ukrainy* [Scientific substantiation of environmental balancing of land and water use models on irrigated massifs of Ukraine]. **Odesa**: Oldi+, 254 [in Ukrainian].
- Hutorov, A. O., & Gutorov, O. I. (2015). Renta v systemi ahrarnykh vidnosyn [Rent in the system of agricultural relations]. *Ekonomichni, ekolohichni ta sotsialni aspekty vykorystannia zemelnykh resursiv v Ukraini: kol. monohrafiia*. **Kharkiv**: Smuhasta typohrafiia, pp. 8–20 [in Ukrainian].
- Hutorov, A. O., Gutorov, O. I., & Hroshev, S. V. (2020). *Upravlinnia efektyvnistiu vykorystannia zemelnykh resursiv fermerskykh hospodarstv: teoriia ta praktyka staloho zemlekorystuvannia* [Managing the efficiency of using land resources of farms: theory and practice of sustainable land use]. **Kharkiv**: Drukarnia Madryd, 224 [in Ukrainian].
- Martyn, A. H., & Priadka, T. M. (2020). *Istorychni aspekty formuvannia zemelnykh vidnosyn i zemleustroi u Ukraini* [Historical aspects of the formation of land relations and land management in Ukraine]. (2nd ed.). Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv: Tsentр uchbovoi l-ry, 194 [in Ukrainian].
- Novakovskiy, L. Ya. (2004). *Ekolohizatsiia zemlekorystuvannia: teoretychni osnovy ta metodychne zabezpechennia* [Ecologization of land use: theoretical

- foundations and methodological support*]. Kyiv: Ahrarna nauka, 288 [in Ukrainian].
8. Tretiak, A. M. (2012). *Ekolohiia zemlekorystuvannia. Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta administruvannia [Ecology of land use. Theoretical and methodological foundations of formation and administration]*. Kherson: Hrin D. S., 438 [in Ukrainian].
 9. Fedorov, M. M., Mesel-Veseliak, V. Ya., Khodakivska, O. V. et al. (2016). *Rozvytok zemelnykh vidnosyn v ahrarnii sferi [Development of land relations in the agricultural sphere]*. Kyiv: NNTs «IAE», 432 [in Ukrainian].
 10. Khvesyuk, M. A. (2019). *Ekonomika pryrodokorystuvannia: vektory rozvytku [Economics of nature management: vectors of development]*. Kyiv: DU IEPSSR NAN Ukrainy, 398 [in Ukrainian].
 11. Khvesyuk, M. A. (2020). Pryrodni resursy v systemi nationalnoho bahatstva Ukrainy [Natural resources in the system of national wealth of Ukraine]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyy rozvytok*, 7, 5 [in Ukrainian].
 12. Sharyi, H. I. (2016). *Instytutsiine zabezpechennia rozvytku zemelnykh vidnosyn v ahrarnomu sektori Ukrainy [Institutional support for the development of land relations in the agricultural sector of Ukraine]*. Poltava, 604 [in Ukrainian].
 13. Sharyi, H. I., & Koshkalda, I. V. (2025). Invaironmentalna ekonomika – suchasnyi kontsept ratsionalnoho vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia [Environmental economics – a modern concept of rational use of agricultural land]. *Zhurnal z menedzhmentu, ekonomiky ta tekhnolohii*, 2, 165–183 [in Ukrainian].
 14. Gutorov, O. I. (2010). *Problemy staloho zemlekorystuvannia u silskomu hospodarstvi: teoriia, metodolohiia, praktyka [Problems of sustainable land use in agriculture: theory, methodology, practice]*. Kharkiv: Edena, 405 [in Ukrainian].
 15. *Zemelnyi kodeks Ukrainy [Land Code of Ukraine]*. Kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III (2001). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [in Ukrainian].
 16. Derzhavna sluzhba Ukrainy z pytan heodezii, kartohrafiï ta kadastru. (2023). *Rozpodil zemelnoho fondu Ukrainy za katehoriïamy zemel [Distribution of the land fund of Ukraine by land categories]*. URL: <https://land.gov.ua> [in Ukrainian].
 17. Derzhavna sluzhba Ukrainy z pytan heodezii, kartohrafiï ta kadastru. (2025). *Publichna kadastrava karta Ukrainy [Public cadastral map of Ukraine]*. URL: <https://map.land.gov.ua/> [in Ukrainian].
 18. *Stratehii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na period do 2030 roku [Strategy for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for the period up to 2030]*. Rozporiadzhennia KMU 1163-r vid 15.11.2024 r. (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#-Text> [in Ukrainian].

Гуторов О.І., Гуторова О.О. Стратегія сталого землекористування у сільському господарстві: принципи, виклики, інноваційні заходи та шляхи реалізації

Мета. Визначити та обґрунтувати фундаментальні принципи, проаналізувати основні перешкоди, запропонувати стратегічні напрями та інструменти для

подолання викликів на шляху до сталого землекористування у сільському господарстві. **Результати.** В роботі обґрунтовано, що стратегія формування сталого землекористування в сільському господарстві України визначається критичною потребою гармонізації економічних, соціальних та екологічних аспектів аграрного виробництва. Стратегія формування сталого землекористування повинна базуватися на принципах: пріоритет охорони земель, раціональне використання та відтворення ресурсів, екологічна безпека, комплексність, наукове обґрунтування. Визначено, що стратегія формування сталого землекористування реалізується через комплекс взаємопов'язаних заходів та шляхів, спрямованих на забезпечення економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної безпеки використання земельних ресурсів. Запропоновано та обґрунтовано заходи реалізації стратегії сталого землекористування: екологізація сільськогосподарського виробництва, збереження та розширення прав землекористування, розвиток сільської інфраструктури та соціальних послуг, стимулювання диверсифікації доходів, адаптація до зміни клімату; моніторинг та контроль за використанням земель. Доведена необхідність: удосконалення земельного законодавства та державної політики для створення сприятливих умов для сталого землекористування; запровадження фінансових стимулів для аграріїв, які застосовують сталі практики; впровадження результатів наукових досліджень та інноваційних технологій у практику землекористування; залучення громадськості до процесів планування та прийняття рішень щодо використання земельних ресурсів. Головні виклики на шляху до сталого землекористування в сільському господарстві України розділено на ключові групи: наслідки повномасштабного вторгнення, екологічні проблеми та соціально-економічні чинники. **Висновки.** Стратегія формування сталого землекористування є критичною передумовою для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки, збереження природного капіталу України та інтеграції її аграрного сектору в європейську систему цінностей. Поточна модель використання земель є виснажливою та нестійкою перед сучасними викликами, зокрема зміною клімату та деградацією ґрунтів. Ефективна стратегія сталого землекористування у сільському господарстві має базуватися на збалансованому поєднанні екологічних, економічних та соціальних принципів. Ігнорування будь-якого з них унеможливує досягнення справжньої сталості. Фундаментальним принципом визнано пріоритетність заходів із відтворення та збереження родючості ґрунтів над максимізацією короткострокового прибутку. Стратегія формування сталого землекористування в сільському господарстві України реалізується через комплекс взаємопов'язаних заходів та шляхів. Жоден окремий інструмент не дасть бажаного ефекту без супутніх змін у правовій та економічній площині. Впровадження сталих практик підвищує конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на внутрішньому та світовому ринках та сприяє залученню інвестицій. Успіх впровадження стратегії сталого землекористування у сільському господарстві значною мірою залежить від рівня обізнаності та готовності до співпраці між усіма стейкхолдерами: державою, аграріями, науковцями та місцевими громадами. Стратегія сталого розвитку є не просто бажаною, а критично необхідною для забезпечення життєздатності, стійкості

та майбутнього українського аграрного сектору в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: стратегія, соціально-економічний розвиток, земельний фонд, стале землекористування, сільське господарство, принципи, управління, економічна вигода, екологічна безпека.

Gutorov O.I., Hutorova O.O. Strategy of sustainable land use in agriculture: principles, challenges, innovative measures and ways of implementation

Objective. To identify and substantiate fundamental principles, analyze the main obstacles, and propose strategic directions and tools for overcoming challenges on the path to sustainable land use in agriculture. **Results.** The paper substantiates that the strategy for the formation of sustainable land use in agriculture in Ukraine is determined by the critical need to harmonize economic, social and environmental aspects of agricultural production. The strategy for the formation of sustainable land use should be based on the principles: priority of land protection, rational use and reproduction of resources, environmental safety, comprehensiveness, scientific justification. It is determined that the strategy for the formation of sustainable land use is implemented through a set of interrelated measures and ways aimed at ensuring economic efficiency, social justice and environmental safety of the use of land resources. Measures for the implementation of the sustainable land use strategy are proposed and substantiated: greening of agricultural production, preservation and expansion of land use rights, development of rural infrastructure and social services, stimulation of income diversification, adaptation to climate change; monitoring and control of land use. The need is proven: improvement of land legislation and state policy to create favorable conditions for sustainable land use; introduction of financial incentives for farmers who apply sustainable practices; implementation of scientific research results and innovative technologies into land use

practice; public involvement in planning and decision-making processes regarding the use of land resources. The main challenges on the path to sustainable land use in Ukrainian agriculture are divided into key groups covering the consequences of full-scale invasion, environmental problems, and socio-economic factors. **Conclusions.** The strategy for the formation of sustainable land use is a critical prerequisite for ensuring long-term food security, preserving Ukraine's natural capital, and integrating its agricultural sector into the European system of values. The current model of land use is exhausting and unsustainable in the face of modern challenges, in particular climate change and soil degradation. An effective strategy for sustainable land use in agriculture should be based on a balanced combination of environmental, economic, and social principles. Ignoring any of them makes it impossible to achieve true sustainability. The fundamental principle is recognized as the priority of measures to restore and preserve soil fertility over the maximization of short-term profit. The strategy for the formation of sustainable land use in Ukrainian agriculture is implemented through a complex of interrelated measures and ways. No single tool will produce the desired effect without accompanying changes in the legal and economic spheres. The implementation of sustainable practices increases the competitiveness of agricultural enterprises in domestic and global markets and helps attract investment. The success of implementing a sustainable land use strategy in agriculture largely depends on the level of awareness and willingness to cooperate between all stakeholders: the state, farmers, scientists and local communities. A sustainable development strategy is not just desirable, but critically necessary to ensure the viability, stability and future of the Ukrainian agricultural sector in the face of modern challenges.

Key words: strategy, socio-economic development, land fund, sustainable land use, agriculture, principles, management, economic benefit, environmental safety.

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.05.2026